

การแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนด้วยหลักพุทธธรรม ADDRESSING DRUG PROBLEMS IN COMMUNITIES USING BUDDHIST PRINCIPLES

สุธิมา พิคลิม

Sutima Pislum

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

Faculty of Social Sciences, Surin Rajabhat University

Spislum@gmail.com

Received : March 7, 2026

Revised : April 8, 2026

Accepted : April 24, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนด้วยหลักพุทธธรรม โดยมุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพและบรรลุผลอย่างเป็นรูปธรรมในระดับพื้นที่ การนำหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะแนวคิดด้านความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อ และการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล มาบูรณาการกับการดำเนินงานของชุมชน จะช่วยเป็นแนวทางให้ผู้นำชุมชนและประชาชนสามารถปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของตนได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของชุมชน หลักพุทธธรรมดังกล่าวเป็นกรอบคุณธรรมที่ช่วยประสานความร่วมมือของคนในชุมชนจำนวนมากให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เกิดความรัก ความสามัคคี และความรับผิดชอบร่วมกันต่อปัญหาเสพติดในพื้นที่ สามารถประยุกต์ใช้ได้ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับสังคม อันจะก่อให้เกิดความผาสุกและความเข้มแข็งของชุมชนโดยรวม ทั้งนี้ หากชุมชนยึดหลักพุทธธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง จะช่วยเสริมสร้างความมั่นคง ความก้าวหน้า และความเชื่อมั่นในการแก้ไขปัญหาเสพติด ทำให้ผู้นำชุมชนและประชาชนได้รับความไว้วางใจและการยอมรับจากสังคม อันนำไปสู่การพัฒนาชุมชนปลอดยาเสพติด

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม, ชุมชน, ประชาชน, ยาเสพติด, หลักพุทธธรรม

Abstract

This academic article aims to present the application of buddhist principles to enhance the resolution of drug addiction problems in communities. It focuses on creating effective and tangible solutions at the local level. Integrating buddhist principles, particularly the concepts of unity, compassion, and mutual support, into community activities will guide community leaders and citizens in fulfilling their roles appropriately and

in accordance with the community context. These buddhist principles provide a moral framework that fosters cooperation among many community members, enabling them to live together peacefully, cultivate love, unity, and shared responsibility for addressing drug problems in the area. They can be applied from the family and community levels to the societal level, leading to the overall well-being and strength of the community. Furthermore, if communities consistently adhere to buddhist principles in their work, it will strengthen stability, progress, and confidence in resolving drug addiction problems. This will earn the trust and acceptance of community leaders and citizens, ultimately leading to the development of drug-free communities.

Keywords: Participation, Community, Public, Drug, Buddhist principles

บทนำ

ปัญหายาเสพติดนับเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสังคม เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตของประชาชนในหลายพื้นที่ของประเทศไทย แม้ว่าภาครัฐจะมีมาตรการป้องกันและปราบปรามอย่างต่อเนื่อง แต่ปัญหายาเสพติดยังคงมีความซับซ้อนและแพร่กระจายในระดับชุมชน สะท้อนให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และช่วยให้การดำเนินนโยบายสาธารณะเกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานที่ผ่านมาในหลายพื้นที่ยังขาดมิติด้านคุณธรรมและจริยธรรมที่ช่วยหล่อหลอมพฤติกรรมของคนในชุมชนให้เกิดความตระหนักและความยั่งยืนในการแก้ไขปัญหาหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะหลักอปริหานิยธรรม 7 เป็นหลักธรรมที่มุ่งเสริมสร้างความสามัคคี ความพร้อมเพรียง และความเจริญมั่นคงของหมู่คณะ ซึ่งมีศักยภาพในการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมพลังการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชนได้อย่างเหมาะสมบทความวิชาการนี้จึงมุ่งศึกษาและสังเคราะห์แนวทางการแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมร่วมกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อเสนอองค์ความรู้และรูปแบบที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน

ปัญหาเสพติดเป็นปัญหาความมั่นคงที่ส่งผลกระทบต่อบุคคลและประเทศชาติอย่างรุนแรง รัฐบาลแต่ละประเทศให้ความสำคัญและแก้ไขปัญหาเสพติดโดยมีมาตรการทางกฎหมายและมาตรการทางสังคมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดที่จะส่งผลกระทบต่อเยาวชนคนรุ่นใหม่และการพัฒนาประเทศไทยโดยสำนักงานการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดโดยมีมาตรการการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด

ติดหลายแนวทางเช่น 1. ส่งเสริมความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในการกำจัดแหล่งผลิต 2. การสกัดกั้นการนำเข้าและส่งออก 3. ปราบปรามกลุ่มการค้ายาเสพติด 4. เสริมสร้างความเข้มแข็งของหมู่บ้านและชุมชน 5. การปลูกฝังค่านิยมและความรู้กับกลุ่มเป้าหมาย ปัญหาเสพติดในกลุ่มเด็กและเยาวชนถือเป็นปัญหาใหญ่ของประเทศ ซึ่งประเทศไทยกำลังประสบปัญหาการแพร่ระบาดทั้งปัญหาด้านการผลิตยา การค้ายา และการเสพยาเสพติดที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นปัญหาระดับชาติ ที่หลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องจัดหางบประมาณเพื่อใช้ในการปราบปรามและป้องกันอยู่ตลอดเวลาเด็กและเยาวชนเรียกได้ว่าเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดและค่อนข้างเสี่ยงภัยคุกคามต่างๆ ที่มีอยู่รอบตัวเพราะวัยรุ่นเป็นวัยที่มีความคิดเพื่อผ่นต้องการอิสระและสามารถเรียนรู้และเลียนแบบบุคคลที่ตนพึงพอใจได้อย่างรวดเร็วโดยมีสื่อต่างๆ เป็นตัวเร้า (Stimulate) ทำให้พฤติกรรมเลียนแบบขึ้นโดยแนวคิดในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ก็คือ ต้องเร่งรณรงค์และสร้างกระแสสังคมให้คนไทยทุกคนตระหนักถึงพิษภัยของยาเสพติด และมีจิตสำนึกที่จะต้องร่วมกันป้องกันและแก้ไขปัญหายาอย่างจริงจังโดยให้ถือเป็นปัญหาของสังคมและประเทศชาติ

การแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนด้วยหลักพุทธธรรม ถือว่าเป็นบุคคลที่มีบทบาทการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนเป็นลำดับแรก เนื่องจากเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดและสอดส่องดูแลเป็นเบื้องต้นได้เมื่อพบเบาะแสการกระทำความผิดก็สามารถแจ้งต่อผู้นำชุมชนเพื่อประสานความร่วมมือไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับสูงขึ้นไปได้อีก การมีส่วนร่วมและบทบาทของผู้นำชุมชนและประชาชนจึงมีความสำคัญที่จะเป็นกลไกสำคัญในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนด้วยหลักพุทธธรรม ซึ่งในพื้นที่ดังกล่าวและจากสภาพสังคมเป็นแหล่งชุมชนที่มีบริเวณติดกับรอบๆตัวเมืองสุรินทร์ลักษณะพื้นที่มีทั้งป่าเบญจพรรณอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้และยังลำห้วยเสนงเป็นเส้นน้ำสำคัญที่ไหลผ่านตำบลนอกเมือง ช่วยในการระบายน้ำและการเกษตรและมีพื้นที่กว้างมีการเดินทางสะดวกในการเข้าตัวเมืองหรือเดินทางไปต่างอำเภอและต่างจังหวัด วัยรุ่นที่เป็นนักเรียนนักศึกษาในชุมชนใช้พื้นที่ที่ลับตาผู้คนเป็นที่พักผ่อนและวัยทำงานที่ไม่มีงานประจำทำประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปในหมู่บ้านและตำบลใกล้เคียงจึงเป็นกลุ่มเสี่ยงที่ต้องเฝ้าระวังในเรื่องของยาเสพติด ส่งผลไปถึงการดูแลพฤติกรรมของกลุ่มวัยรุ่นที่ไม่ทั่วถึง ผู้ปกครองต้องออกไปประกอบอาชีพมากขึ้นและจากสภาพปัญหาดังกล่าวได้มีบทบาทและความสำคัญที่จะรับรู้สถานการณ์ และมีส่วนร่วมวางแผนป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนโดยใช้กระบวนการแก้ปัญหาโดยอาศัยการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนด้วยหลักพุทธธรรม ที่เป็นปัญหาหนึ่งที่เกิดความเสียหายแก่ชุมชนและประเทศชาติ แม้ว่าจะได้มีความพยายามที่จะช่วยกันวางมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดจากหลายฝ่ายแล้วก็ตามแต่ก็ปรากฏว่าสถานการณ์ปัญหายาเสพติดก็ยังมีได้ลดน้อยลงเป็นที่น่าสนใจ ในทางตรงกันข้ามกลับทวีความรุนแรงมากขึ้นจากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น

ปัญหาหาเสพติดจึงเป็นปัญหาสำคัญ การแก้ไขปัญหโดยภาครัฐฝ่ายเดียว ไม่สามารถจัดปัญหาหาเสพติดให้ลดลงหรือหมดสิ้นไป จำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะประชาชน ที่อยู่ในพื้นที่นั้นๆ ปัญหาหาเสพติดเป็นหนึ่งในปัญหาสังคมที่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อโครงสร้างชุมชน เศรษฐกิจ และความมั่นคงของสังคมไทย โดยเฉพาะในระดับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ประชาชนใช้ชีวิตร่วมกันอย่างใกล้ชิด หากชุมชนขาดระบบการดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ปัญหาหาเสพติดย่อมขยายตัวและส่งผลกระทบต่อครอบครัว เยาวชน และความสงบเรียบร้อยของสังคมโดยรวม ในบริบทเช่นนี้ การแก้ไขปัญหาหาเสพติดจึงไม่อาจอาศัยกลไกของรัฐเพียงฝ่ายเดียว แต่จำเป็นต้องอาศัย “พลังของชุมชน” ผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้นำในพื้นที่ แนวคิดการแก้ไขปัญหาหาเสพติดในระดับชุมชนตามแนวทางการพัฒนาสังคมร่วมสมัยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม (participation) การสร้างเครือข่าย และการเสริมพลัง (empowerment) ให้ประชาชนในชุมชนสามารถเป็นเจ้าของปัญหาและร่วมกันกำหนดแนวทางการแก้ไขอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานเชิงชุมชนจะมีประสิทธิภาพสูงขึ้นเมื่อได้รับการหนุนเสริมจากฐานคุณค่าทางศีลธรรมและวัฒนธรรมของสังคม ซึ่งในสังคมไทย “พระพุทธศาสนา” เป็นรากฐานสำคัญที่หล่อหลอมวิถีคิดและพฤติกรรมของประชาชนมาอย่างยาวนาน พระพุทธศาสนาไม่ได้เป็นเพียงศาสนาแห่งความศรัทธา หากแต่เป็นระบบความคิดและจริยธรรมที่สามารถประยุกต์ใช้กับการจัดการปัญหาสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่มุ่งเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ความสามัคคี และการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน หนึ่งในหลักธรรมที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนคือ “อปริหานิยธรรม 7” ซึ่งเป็นหลักธรรมว่าด้วยเงื่อนไขแห่งความไม่เสื่อมของหมู่คณะ ประกอบด้วย การหมั่นประชุม การพร้อมเพรียงกัน ความเคารพต่อกติกา การยกย่องผู้อาวุโส การคุ้มครองคนดี การเคารพสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และการส่งเสริมบัณฑิต หลักธรรมชุดนี้สามารถตีความได้ว่าเป็น “หลักการบริหารสังคมและชุมชน” ที่เน้นการมีส่วนร่วม ความสามัคคี และศีลธรรมเป็นฐานของการพัฒนา เมื่อพิจารณาปัญหาหาเสพติดในบริบทของชุมชน จะพบว่าปัญหาดังกล่าวมิได้เป็นเพียงเรื่องของพฤติกรรมส่วนบุคคล หากแต่เป็นผลจากโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม การนำหลักอปริหานิยธรรม 7 มาประยุกต์ใช้จึงสามารถทำหน้าที่เป็น “กรอบคุณค่าทางพุทธ” เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้สามารถป้องกัน เผื่อระวัง และฟื้นฟูผู้ที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดได้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะบทบาทของผู้นำชุมชน ซึ่งเปรียบเสมือน “แกนกลางทางศีลธรรมและการจัดการ” พลวัตของการมีส่วนร่วมเชิงชุมชนได้อย่างรอบด้าน

สรุปได้ว่า บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการแก้ไขปัญหาหาเสพติดในชุมชนโดยประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม คือ อปริหานิยธรรม 7 เป็นกรอบการวิเคราะห์ โดยมุ่งอธิบายว่าหลักธรรมดังกล่าวสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมและศีลธรรมในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้นำชุมชนได้อย่างไร อันจะนำไปสู่การพัฒนาแบบการแก้ไขปัญหาหาเสพติดในชุมชนอย่างยั่งยืนบนฐานของพุทธธรรม และการบริหารจัดการชุมชนร่วมสมัยให้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหาเสพติด จากเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัย

เล็งเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาเสพติด และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของผู้นำชุมชนในการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในชุมชน จึงได้ดำเนินการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้และขยายผลในพื้นที่อื่น ๆ ได้อย่างยั่งยืน เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์ต่อไป

ความหมายของหลักพุทธธรรม

“หลักพุทธธรรม” หมายถึง หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่มุ่งพัฒนามนุษย์ทั้งด้านจิตใจ ความประพฤติ และปัญญา เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างถูกต้องและเกิดประโยชน์สุขร่วมกัน หลักธรรมเหล่านี้มีได้จำกัดอยู่เพียงมิติทางศาสนาเท่านั้น หากยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการสังคมและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาหลายท่านอธิบายว่า พุทธธรรมเป็นระบบความคิดที่เน้นเหตุและผล (เหตุปัจจัย) และการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม โดยครอบคลุมการพัฒนาด้านศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นกระบวนการที่ช่วยเสริมสร้างคุณภาพของบุคคลและความสงบเรียบร้อยของสังคม ในบริบทของการพัฒนาชุมชน หลักพุทธธรรมจึงสามารถทำหน้าที่เป็นทั้งกรอบจริยธรรมและเครื่องมือทางสังคมที่ช่วยกำกับพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนให้ดำเนินไปในทิศทางที่พึงประสงค์

หลักอปริหานิยธรรม 7 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อความเจริญมั่นคงของหมู่คณะนั้น มีสาระสำคัญมุ่งเน้นความพร้อมเพรียงในการประชุม การเคารพกติกา การให้เกียรติผู้อาวุโส และการคุ้มครองหลักคุณธรรมของสังคมหลักธรรมดังกล่าวสะท้อนแนวคิดการบริหารจัดการเชิงมีส่วนร่วมและความสามัคคีของชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในระดับพื้นที่ได้ ประกอบด้วย

- 1) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ หมายถึง เมื่อมีกิจใดเกิดขึ้นก็ประชุมปรึกษาในกิจนั้นกันเนืองนิตย์
- 2) พร้อมเพรียงกันประชุม หมายถึง เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกก็พร้อมเพรียงกันเลิกและพร้อมเพรียงกันทำกิจกรรมอันควรกระทำ
- 3) ไม่ถืออำเภोजำบุญดูสิ่งที่มีได้บุญดูไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่ได้บุญดู หลักการเดิมที่วางไว้ หมายถึง ขนบธรรมเนียมที่ดั่งงามขององค์กรที่ยังปฏิบัติได้นั้นควรรักษาไว้และไม่บัญญัติหรือล้มเลิกกฎเกณฑ์ระเบียบกติกาของสังคมตามความพอใจของตนหรือของกลุ่มตน
- 4) ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟัง หมายถึง เคารพนับถือเชื่อฟังและให้เกียรติแก่ผู้ที่อยู่ในฐานะเป็นผู้ใหญ่ (ผู้บังคับบัญชาผู้บริหาร) และปฏิบัติตามคำแนะนำสั่งสอนที่ดั่งมานั้น

5) เคารพสิทธิเสรีภาพและให้ความคุ้มครองสตรีไม่ให้ถูกข่มเหง หมายถึง ให้ความเคารพสิทธิต่อกันและกัน ไม่ลู่แก่อำนาจ ไม่ข่มเหงสตรีเพศ ไม่ละเมิดบุตริตาผู้อื่น

6) เคารพบูชาเจดีย์ ปูชนียสถาน และปูชนียวัตถุ ตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่างๆ ทั้งภายในและภายนอก หมายถึง การให้ความเคารพและปกป้องรักษาศาสนสถาน เพื่อจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว จิตใจของกลุ่มคนในหมู่คณะหรือองค์กร (ไม่ล่วงละเมิดในศาสนสถานที่คนอื่นเคารพ)

7) จัดให้ความอารักขาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ หมายถึง การอำนวยความสะดวก ดูแลเอาใจใส่ต่อมิตรที่มาเยือน และการให้การอารักขา คุ้มครอง ส่งเสริมบุคลากรภายในและภายนอก

ความหมายของการมีส่วนร่วม

“การมีส่วนร่วมของประชาชน” (Public Participation) หมายถึง กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของสังคม โดยประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็น การตัดสินใจ การดำเนินงาน ตลอดจนการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การดำเนินงานดังกล่าวสอดคล้องกับความต้องการและปัญหาที่แท้จริงของประชาชนในพื้นที่

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ เช่น Cohen และ Uphoff ได้อธิบายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมการพัฒนา โดยสามารถมีส่วนร่วมในหลายขั้นตอน ได้แก่ การตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การได้รับผลประโยชน์ และการประเมินผล ซึ่งการมีส่วนร่วมในลักษณะดังกล่าวจะช่วยให้การพัฒนามีความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่และสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ Arnstein ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะของ “บันไดการมีส่วนร่วมของประชาชน” (Ladder of Citizen Participation) ซึ่งอธิบายถึงระดับของการมีส่วนร่วมตั้งแต่ระดับการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การปรึกษาหารือ ไปจนถึงระดับที่ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินโครงการพัฒนาต่าง ๆ สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง

ในบริบทของการพัฒนาชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของปัญหาและร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง โดยเฉพาะปัญหาสาธารณสุขซึ่งเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความสุขของสังคม การส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน จะช่วยให้เกิดความร่วมมือในการป้องกัน ฝึกระวัง และแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนมาประยุกต์ใช้ในการศึกษา โดยแบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมเสนอความคิดเห็น และร่วมตัดสินใจในการวางแผนหรือกำหนดแนวทางในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาสาธารณสุขในชุมชน โดยเฉพาะการประชุมหารือระหว่างผู้นำชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และประชาชน เพื่อร่วมกันกำหนดนโยบายหรือแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสาธารณสุขตามหลักพุทธธรรม

2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการร่วมดำเนินกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาสาธารณสุขในชุมชน เช่น การร่วมจัดกิจกรรมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด การฝึกระวังพฤติกรรมเสี่ยงของเยาวชน การสนับสนุนทรัพยากร หรือการเสียสละเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

หมายถึง การที่ประชาชนได้รับประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาสาธารณสุขในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ทางด้านสังคม ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ตลอดจนการมีสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น เมื่อปัญหาสาธารณสุขลดลงจะส่งผลให้ชุมชนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินงานหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน เพื่อให้ทราบถึงผลสำเร็จ ปัญหา และอุปสรรคของการดำเนินงาน และสามารถนำข้อมูลดังกล่าวไปปรับปรุงการดำเนินงานในอนาคตให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ปัญหายาเสพติดในสังคม

ปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาสังคมที่สำคัญของประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง และส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตของประชาชนในทุกกระดับ โดยเฉพาะในระดับชุมชนซึ่งเป็นพื้นที่พื้นฐานของสังคม การแพร่ระบาดของยาเสพติดก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น อาชญากรรม ความรุนแรงในครอบครัว ปัญหาสุขภาพ และการเสื่อมถอยของคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนและวัยแรงงานที่เป็นกำลังสำคัญของประเทศ

ในปัจจุบัน ยาเสพติดยังคงมีการแพร่ระบาดในหลายพื้นที่ของประเทศ ทั้งในเขตเมืองและชนบท ซึ่งส่งผลให้ชุมชนต้องเผชิญกับปัญหาทางสังคมที่ซับซ้อนมากขึ้น สาเหตุของปัญหายาเสพติดมักเกิดจากหลายปัจจัยร่วมกัน เช่น ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมทางสังคม การคบเพื่อนที่มีพฤติกรรมเสี่ยง การขาดการดูแลเอาใจใส่จากครอบครัว ตลอดจนการขาดโอกาสทางการศึกษาและการประกอบอาชีพ ปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้บุคคลบางส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเสพยาหรือการจำหน่ายยาเสพติด

นอกจากนี้ ปัญหายาเสพติดยังส่งผลกระทบต่อความเข้มแข็งของชุมชน เนื่องจากเมื่อมีการแพร่ระบาดของยาเสพติดในพื้นที่ จะทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน รวมทั้งก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมอื่น ๆ ตามมา ดังนั้น การแก้ไขปัญหายาเสพติดจึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะประชาชนในชุมชน ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญในการเฝ้าระวัง ป้องกัน และแก้ไขปัญหายาที่เกิดขึ้น

การแก้ปัญหาดังกล่าวจึงจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนร่วมกับผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาอย่างเป็นระบบ การส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล จะช่วยให้ชุมชนสามารถจัดการกับปัญหายาเสพติดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในขณะเดียวกัน การนำหลักพุทธธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน เช่น หลักอปริหานิยธรรม 7 สามารถช่วยเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และความสามัคคีของคนในชุมชน ซึ่งจะช่วยให้เกิดความร่วมมือในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดได้อย่างยั่งยืน และนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว

การใช้หลักแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหายาเสพติด

หลักอปริหานิยธรรม 7 เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่มุ่งส่งเสริมความเจริญ ความสามัคคี และความมั่นคงของหมู่คณะ หลักธรรมดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการชุมชนและการแก้ไขปัญหาสังคมต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะปัญหายาเสพติดซึ่งเป็นปัญหาที่ต้องอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วนในชุมชน การนำหลักอปริหานิยธรรม 7 มาประยุกต์ใช้จะช่วยเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนและความเข้มแข็งของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์

การประชุมร่วมกันของผู้นำชุมชนและประชาชนอย่างสม่ำเสมอ เป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้ร่วมกันรับรู้ปัญหายาเสพติดที่เกิดขึ้นในพื้นที่ รวมทั้งร่วมกันวางแผนและกำหนดแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหายา เช่น การจัดเวทีประชาคมหรือการประชุมหมู่บ้านเพื่อหารือแนวทางในการเฝ้าระวังและป้องกันยาเสพติดในชุมชน

2. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจกรรม

การดำเนินกิจกรรมของชุมชนอย่างพร้อมเพรียงกันจะช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและความร่วมมือของคนในชุมชน เช่น การจัดกิจกรรมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด การจัดโครงการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเยาวชน หรือการร่วมกันเฝ้าระวังปัญหายาเสพติดในพื้นที่

3. ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่บัญญัติ และไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว

การเคารพกฎระเบียบของชุมชนและกฎหมายของบ้านเมืองเป็นสิ่งสำคัญในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด คนในชุมชนควรร่วมกันปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือข้อตกลงของชุมชน เช่น การไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด และการสนับสนุนมาตรการของภาครัฐในการปราบปรามยาเสพติด

4. เคารพและให้เกียรติผู้อาวุโสหรือผู้นำชุมชน

การให้ความเคารพต่อผู้นำชุมชนและผู้อาวุโสจะช่วยให้การบริหารจัดการชุมชนเป็นไปอย่างมีระเบียบและเกิดความร่วมมือในการแก้ไขปัญหายา โดยผู้นำชุมชนสามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการประสานความร่วมมือระหว่างประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหายาเสพติด

5. ไม่ผูกแอ่อำนาจความอยากหรือกิเลส

การควบคุมตนเองและไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของความอยากหรือกิเลส เป็นหลักสำคัญในการป้องกันการเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด โดยชุมชนสามารถส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีให้กับเยาวชนและประชาชน เพื่อให้เกิดภูมิคุ้มกันทางจิตใจต่อการใช้ยาเสพติด

6. ยืนหยัดในความสงบและเคารพสถานที่สำคัญของชุมชน

การให้ความสำคัญกับสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน เช่น วัด โรงเรียน หรือศูนย์ชุมชน สามารถใช้เป็นพื้นที่ในการจัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับโทษของยาเสพติด รวมทั้งเป็นสถานที่ในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้กับคนในชุมชน

7. ให้ความสำคัญและสนับสนุนผู้มีคุณธรรม

การสนับสนุนบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ และมีคุณธรรมในชุมชน เช่น พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ครู หรืออาสาสมัคร จะช่วยให้บุคคลเหล่านี้มีบทบาทในการให้คำแนะนำ ให้ความรู้ และเป็นแบบอย่างที่ดีในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิจัยทำให้เกิดองค์ความรู้ ซึ่งการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม การมีส่วนร่วมของประชาชน และการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน สามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากบทความนี้ได้ดังต่อไปนี้ตั้งแต่แผนภาพที่ 1

รูปแบบการมีส่วนร่วมตามหลักอปริหานิยธรรม 7
เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

องค์ความรู้เชิงแนวคิด

บทความนี้ทำให้เห็นว่า หลักการบริหารนิยธรรม 7 สามารถใช้เป็นกรอบจริยธรรมในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชนได้ โดยหลักธรรมดังกล่าวทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยสร้างความสามัคคี ความไว้วางใจ และความต่อเนื่องในการทำงานร่วมกันของคนชุมชน ส่งผลให้การดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดมีความเข้มแข็งมากขึ้น

องค์ความรู้เชิงกระบวนการ

ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า การแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชนควรดำเนินการผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม 4 ด้าน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล โดยมีผู้นำชุมชนทำหน้าที่เป็น “แกนกลางเชิงคุณธรรม” ในการขับเคลื่อนหลักการบริหารนิยธรรม 7 ไปสู่การปฏิบัติจริง กระบวนการดังกล่าวก่อให้เกิดพลังความร่วมมือระหว่างประชาชน วัด และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

องค์ความรู้เชิงการประยุกต์ใช้

บทความนี้เสนอรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการบริหารแบบมีส่วนร่วมเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาเสพติดในระดับชุมชน ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ที่มีบริบทใกล้เคียงกับตำบลนอกเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยเน้นการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน การเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการปลูกฝังคุณธรรมควบคู่กับมาตรการทางสังคม อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด

กรอบแนวคิดที่สังเคราะห์จากการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมีองค์ประกอบสำคัญที่เชื่อมโยงกันเป็นวงจร ดังนี้

1) หลักการบริหารนิยธรรม 7 (แกนกลางเชิงคุณธรรม)

หลักการบริหารนิยธรรม 7 ทำหน้าที่เป็น “ฐานคุณธรรม” ของการขับเคลื่อนงานในชุมชน โดยเน้นความพร้อมเพรียง การเคารพกติกา การให้เกียรติผู้นำ และการประชุมปรึกษาหารืออย่างสม่ำเสมอ หลักธรรมนี้ช่วยเสริมสร้างความสามัคคี ความไว้วางใจ และความต่อเนื่องในการดำเนินงาน ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดได้

2) กระบวนการมีส่วนร่วม 4 ด้าน

เป็นกลไกการทำงานเชิงปฏิบัติที่ทำให้ชุมชนเกิดพลังร่วม ประกอบด้วย

การตัดสินใจ: เปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมวิเคราะห์ปัญหาและกำหนดแนวทาง

การดำเนินงาน: การร่วมลงมือปฏิบัติของทุกภาคส่วน

การรับผลประโยชน์: การกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

การประเมินผล: การติดตาม ตรวจสอบ และปรับปรุงร่วมกัน

กระบวนการทั้ง 4 ด้านนี้ทำให้การแก้ไขปัญหาเสพติดมีความเป็นเจ้าของร่วมของชุมชน

3) การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม

เป็นกระบวนการหล่อหลอมพฤติกรรมของคนในชุมชนให้มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจต่อยาเสพติด ผ่านบทบาทของผู้นำชุมชน วัด ครอบครัว และสถาบันทางสังคม การปลูกฝังคุณธรรมช่วยลดปัจจัยเสี่ยง และสร้างค่านิยมเชิงบวกในชุมชน

4) เครือข่ายความร่วมมือในชุมชน

ประกอบด้วยความร่วมมือระหว่างประชาชน ผู้นำชุมชน วัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐ โดยเครือข่ายทำหน้าที่สนับสนุนทรัพยากร ข้อมูลข่าวสาร และการประสานงาน ทำให้การดำเนินงานมีพลังและความต่อเนื่อง

5) ผลลัพธ์: การแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชนอย่างยั่งยืน

เมื่อองค์ประกอบทั้งหมดทำงานเชื่อมโยงกัน จะนำไปสู่การลดปัญหาเสพติด การเพิ่มความเข้มแข็งของชุมชน และการเกิดระบบเฝ้าระวังทางสังคม

สรุป

จากการศึกษาการแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชนโดยใช้หลักพุทธธรรม ทำให้เกิดองค์ความรู้สำคัญว่า การแก้ไขปัญหาเสพติดในระดับชุมชนให้เกิดผลอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องบูรณาการ “หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา” เข้ากับ “กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน” อย่างเป็นระบบ โดยผู้นำชุมชนทำหน้าที่เป็นกลไกขับเคลื่อนหลักในการประสานพลังของทุกภาคส่วนองค์ความรู้ที่ได้ชี้ให้เห็นว่า หลักพุทธธรรม โดยเฉพาะหลักอปริหานิยธรรม 7 และหลักสังคหวัตถุธรรม สามารถทำหน้าที่เป็นฐานคุณธรรมและกรอบคิดในการเสริมสร้างความสามัคคี ความไว้วางใจ และความร่วมมือของคนในชุมชน เมื่อผสานเข้ากับกระบวนการมีส่วนร่วม 4 ด้าน ได้แก่ การตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล จะทำให้การดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นนอกจากนี้ ยังพบว่า ความเข้มแข็งของชุมชนไม่ได้เกิดจากมาตรการควบคุมเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการสร้าง “พลังทางสังคมเชิงคุณธรรม” ที่ทำให้คนในชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบต่อปัญหาเสพติดของพื้นที่ตนเอง ดังนั้น รูปแบบการแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชนเชิงพุทธบูรณาการแบบมีส่วนร่วม จึงเป็นแนวทางที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน, รายงานสภาพพื้นที่ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์. (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย, 2564).
- พระไตรปิฎก เล่มที่ 11. ทีฆนิกาย มหาวรรค. (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539). หน้า 103–105.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย. (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562). หน้า 463–475.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560).
- สำนักงานการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด. แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด พ.ศ. 2566–2570. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน ป.ป.ส. 2566). หน้า 15–18.
- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, รายงานสถานการณ์ยาเสพติดในประเทศไทย. หน้า 21.
- _____. รายงานสถานการณ์ยาเสพติดในประเทศไทย. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, 2566). หน้า 11–13.
- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. รายงานสถานการณ์ยาเสพติดของประเทศไทย. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน ป.ป.ส. 2566). หน้า 12–15.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานสรุป 60 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2504–2564. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561), หน้า 15.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560), หน้า 45–46.
- สุวรรณ สภาอานันท์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน. (วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ 10. ฉบับที่ 1. 2563). 55–67.
- Cohen. J.M. & Uphoff. N.T. Participation's Place in Rural Development: Seeking Clarity through Specificity. (New York: World Bank, 1980). pp. 213–215.